

APOLOGIJA SOCIJALNE DRŽAVE NASUPROT INSTITUCIONALIZACIJI NEJEDNAKOSTI U NEOLIBERALNOM PORETKU

Valentino Kuzelj

student 3. godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

E-mail: valentino.kuzelj01@gmail.com

Pregledni rad

UDK 316.323.65:330.831.8

364.614.8

Rad primljen 23. travnja 2019.

Sažetak

Rudimentarno socijalno zakonodavstvo 19. stoljeća javlja se kao odgovor na jačanje društvene samosvijesti obespravljenih. Svjetski ratovi i ekonomska depresija u prvoj polovini 20. stoljeća šire svijest demokratskih društava o potrebi socijalnoga blagostanja građana. Dolazak na vlast predstavnika neoliberalne paradigme u zemljama anglosaksonskoga kruga promiče "prijezir prema državi" i traganje za profitom u ideološku podlogu javnih politika. Nakon pada socijalističkoga bloka neoliberalizam se, preko međunarodnih financijskih institucija, nameće tranzicijskim zemljama te postaje globalnim ekonomskim usmjerenjem. U posljednja četiri desetljeća nejednakosti u distribuciji bogatstva i dohodaka dovedene su do nezapamćenih razmjera. Ekonomska recesija 2008. godine nije uspjela preokrenuti taj trend. Recentna zbivanja u SAD-u pokazuju naznake re-institucionalizacije socijalnih vrijednosti te se postavlja pitanje hoće li se iste održati i proširiti poput neoliberalizma krajem prošlog milenija. Zbog tog razloga valja pristupiti proučavanju stvarnog sadržaja koncepta socijalne države nasuprot institucionalizaciji nejednakosti u neoliberalnom poretku.

Ključne riječi: *socijalna država, ljudsko dostojanstvo, redistributivna pravednost, neoliberalizam, demokracija*

1. UVOD

Neporeciva je činjenica da ekonomska i socijalna politika igraju važnu ulogu u ostvarenju ljudske slobode. Unatoč tome, oblik i intenzitet ekonomske politike ostaju žarištem ideoloških sukoba suvremenih demokracija. Pitanje socijalne politike, kao dijela šire državne ekonomske i fiskalne politike, afirmiralo se tijekom prve tri četvrtine 20. stoljeća te je u posljednjoj potisnuto radi ostvarenja načela ekonomičnosti, tržišnosti i "prijezira prema državi" u traganju za profitom. Ispravno je tvrditi da je u odgovoru na pitanje o socijalnoj usmjerenosti društva sadržan karakter suvremenog poimanja države i njezine legitimacije.

Karakterizirajući narav socijalne države valja imati na umu da ona ne predstavlja socijalistička stremljenja ka kreaciji besklasnog društva. Upravo se socijalna država javlja kao srednji put, suprotnost nereguliranom tržištu viktorijanskog liberalizma te prijetnji socijalističkih prevrata u najrazvijenijim državama na prijelazu 19. i 20. stoljeća. Stoga treba zdušno odbaciti tvrdnju kako je socijalna aktivnost države suprotna demokraciji. Naime, socijalna država predstavlja sintezu demokratske, pravne i socijalno pravedne države kao jedinu alternativu nereguliranom kapitalizmu i nedemokratskom socijalizmu, apostrofirajući tezu kako isključivo dostojan život omogućuje početnu jednakost šansi na tržištu i stvarnu mogućnost sudjelovanja u demokratskom procesu.

S ciljem dokazivanja komplementarnosti pravne, demokratske i socijalne države, kao povijesnog kompromisa između mimikrije nejednakosti parolama apsolutne slobode *laissez-faire* liberalizma i izdizanja nedemokratskih stremljenja instrumentalizacijom socijalne politike kao jedine legitimacijske osnove socijalističkih režima, *infra* će se pristupiti razmatranju povijesnog i institucionalnog značenja socijalne države kao afirmacije prava ljudskog dostojanstva. Istaknut će se komplementarnost jednom izgrađene socijalne države i demokracije te nužnost redistribucije u kreiranju stvarnih mogućnosti demokratske participacije nižih društvenih slojeva i ostvarenju ljudskoga dostojanstva. Potom će se pristupiti kritici neoliberalne ideologije kojoj sloboda služi kao sredstvo, radije nego cilj javnih politika. Četvrt stoljeća vladavine neoliberalizma produbilo je globalne nejednakosti te će se izložiti potreba reafirmacije socijalne države u cilju sprječavanja širenja nejednakosti te koncentracije bogatstva u rukama neznatne manjine. Zatim će se ukratko izložiti recentne naznake "buđenja" socijalnih vrijednosti u SAD-u kao potencijalni pokazatelji širih društvenih kretanja. U zaključnim će se razmatranjima ponuditi sinteza demokratske i socijalne države pri ostvarenju ljudskoga dostojanstva u demokratskom poretku te nužnost re-institucionalizacije socijalne države u cilju očuvanja suvremenih demokratskih poredaka.

2. SOCIJALNA DRŽAVA: AFIRMACIJA PRAVA NA DOSTOJAN ŽIVOT

Liberalna noćobdijska država (engl. *night-watchman state*) 18. i 19. stoljeća istaknut će mir i sigurnost te osiguranje pravnoga poretka primarnim zadaćama dekoncentrirane državne vlasti te će u tu svrhu, pod egidom individualizma, svoje djelovanje ograničiti na temeljne represivne resore, suzdržavajući se od uplitanja u gospodarska pitanja.¹ Opravdanje državne apstinencije iz gospodarskih zbivanja (osim osiguranja poštene tržišne utakmice) pronalazi se u Smithovu uvjerenju da država ne može upravljati gospodarstvom te se njezina uloga sužava na nužno podizanje i održavanje općekorisnih

¹ Pusić, Eugen, Modernizacija javne uprave, Hrvatska javna uprava, god. 1, br. 1, 1999., str. 8.

ustanova i radova kao javnoga dobra, čiji je profit nedostatan da bi udružio individualne sebične volje pri njihovu ostvarenju.²

Marx je, sagledavajući društvene posljedice industrijske revolucije koje su ostavile razmjerno velik udio pučanstva na dnu društvenoga spektra, ustvrdio kako razvoj kapitalizma nužno vodi povećanju ekonomske nejednakosti iz koje proizlaze svi ostali oblici nejednakosti.³ U takvim okolnostima okarakterizirao je revoluciju neminovnom društvenom činjenicom, naglašavajući: "Ona (buržoazija, *op. a.*) proizvodi pr(ij)e svega svog vlastitog grobara"⁴ Takva predviđanja odgovaraju teoriji socijalne mobilizacije, koja odlučujućom determinantom razvoja socijalnih politika ističe izostavljanje brojčano nadmoćne skupine radnika i siromašnih iz primarne distribucije bogatstva te posljedično njihovu društvenu i političku mobilizaciju.⁵

U takvom ozračju te kao posljedica uspostave formalne jednakosti sviju građana u eri formiranja moderne liberalne države, dolazi do jačanja samosvijesti i povezanosti radništva – koje je okove feudalizma zamijenilo onima siromaštva – te donošenja prvih zakonodavnih ustupaka s ciljem očuvanja državnog i političkog poretka. Tako će se prvi ustupci liberalne legislative u Britaniji javiti tečajem viktorijanskog razdoblja u obličju socijalno orijentiranog zakonodavstva kao odgovora na političke zahtjeve izražene Poveljom (engl. *Charter*) po njoj nazvanoga radničkoga pokreta (čarterizam) iz 1838. godine, koji je putem izmjena izbornog zakonodavstva smjerao pripuštanju faktične snage (izražene brojnošću siromašnog radništva) političkoj moći.⁶ Potom će 70-ih godina 19. stoljeća, pod pritiskom formiranja radničkog pokreta predstavljenog sindikalnim udruženjima te lijevim političkim strujama, europske vlade pristupiti donošenju rudimentarnog socijalnog zakonodavstva ograničenog obuhvata kao kompromisa između dviju interesnih skupina: brojčano nadmoćnog proletarijata s jedne te formalno nadmoćne političke i buržoaske klase s druge strane spektra.⁷

Užasi dvaju svjetskih ratova iskazat će neuspjeh demokratskih obećanja jednakosti i bratstva pri konstituiranju moderne demokratske države te će na dnevni red političke stvarnosti postaviti pitanje jednakosti u miru, nasuprot jednakosti stradanja u viorima

² Ferenčak, Ivan, Kompendij o (neo)liberalizmu, *Ekonomski vjesnik*, god. 24, br. 2, 2011., str. 338.

³ Kregar, Josip; Sekulić, Duško; Ravlić, Slaven; Zrinščak, Siniša; Grubišić, Ksenija; Petričušić, Antonija, *Uvod u sociologiju*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 269.

⁴ Marks, Karl; Engels, Fridrih, *Manifest komunističke partije*, Mediteran publishing, Novi Sad, 2017., str. 57.

⁵ Puljiz, Vlado, *Determinante razvoja socijalne politike*, *Revija za socijalnu politiku*, god. 4, br. 2, 1997., str. 115.–116.

⁶ Kurtović, Šefko, *Opća povijest prava i države*, II. knjiga, *Novi vijek*, Autorska naklada, Zagreb, 2005., str. 41.–42.

⁷ Puljiz, Vlado; Bežovan, Gojko; Šućur, Zoran; Zrinščak, Siniša, *Socijalna politika: povijest, sustavi, pojmovnik*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 144.–145.

rata.⁸ Ekonomska kriza 30-ih godina 20. stoljeća u SAD-u te Drugi svjetski rat dokinut će *laissez-fair* politiku dotadašnjih razdoblja te će poslijeratne demokracije u duhu solidarnosti pristupiti ostvarenju “slobode od nužde” kao jedne od temeljnih pretpostavki mira zacrtanih u Atlantskoj povelji 1941. godine.⁹

Poslijeratne godine druge polovine 20. stoljeća svjedoče ekspanziji socijalne politike u demokratskim porecima čiji se uzroci pronalaze u snažnom ekonomskom rastu kao preduvjetu širenja socijalnih djelatnosti države i porastu snage radništva povezanog u sindikalna i partijska udruženja te dolazi do formacije socijalnih prava kao europske civilizacijske stečevine. Poslijeratna solidarnost, kao institucionalizirana moralna vrijednost birača, približava političke stranke socijalnim idejama te potiče izbornu nadmetanje socijalnih programa. Socijalna se država afirmira kao svojevrsni “treći put” između liberalnog neograničenog kapitalizma i nedemokratskog socijalizma.¹⁰ Nastaje kao logičan slijed vladavine prava i pravne države, koje se u izostanku socijalne komponente pojavljuju kao “neprimjerene i ograničavajuće”.¹¹ Samim time socijalna država ostaje neodvojiva od demokracije i jedini put njezina stvarnog i potpunog ozbiljenja.

2.1. KOMPLEMENTARNOST DEMOKRATSKE I SOCIJALNE DRŽAVE

Stvarna mogućnost udovoljenja apstraktnom zahtjevu socijalne pravde ovisi o volji i zbiljskim mogućnostima vlasti za pravičnom preraspodjelom materijalnih vrijednosti¹² te je znakovita Schumpeterova primjedba kako uvođenje socijalnih reformi “pretpostavlja prethodni kapitalistički uspjeh” te da je “glavnina onoga što socijalno zakonodavstvo razrađuje i uopćava bilo prethodno potaknuto akcijom samog kapitalističkoga sloja”.¹³ Ista ni po čemu ne dokazuje inherentnost socijalne države i kapitalističkoga poretka niti negira tvrdnju kako je socijalna država treći put između kapitalističke i socijalističke krajnosti. Naprotiv, u njoj je sadržana jedna od tri kategorije uvjeta nužnih za nastanak socijalne države – dostupnost sredstava i kapaciteta u službi preraspodjele. Kao daljnja dva preduvjeta nameću se intenzitet potreba i interesa za preraspodjelom te mogućnost aktivnog i sustavnog političkog i društvenog pritiska naspram otpora ekonomske i po-

⁸ Pusić, Eugen, Upravne organizacije: interakcija-struktura-interes, Društveno veleučilište u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 76.

⁹ Vidjeti Atlantic Charter, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>, pristupljeno 1. ožujka 2019.

¹⁰ *Op. cit.* (bilj. 7), str. 148.–150.

¹¹ Miličić, Vjekoslav, Opća teorija prava i države, Autorska naklada, Zagreb, 2008., str. 210.

¹² *Ibid.*, str. 211.

¹³ Schumpeter, Joseph Alois, Kapitalizam, socijalizam i demokracija, Globus, Zagreb, 1981., str. 90.

litičke klase koja bi u preraspodjeli izgubila.¹⁴ Ispravna bi bila tvrdnja kako je socijalna država inherentna demokraciji te kako se socijalno neosjetljiv (liberalno kapitalistički) poredak ne može nazvati demokracijom jednako koliko ni eklatantno nedemokratski (socijalistički).

Na tom je tragu i njemački ustavotvorac kada vrijednosti ljudskog dostojanstva (čl. 1., st. 1.) i socijalne države (čl. 20., st. 1.) uvrštava u ustavnu klauzulu vječnosti (čl. 79., 3.)¹⁵ konstituirajući tako temeljna strukturalna načela namijenjena sprječavanju neprijatelja demokracije da zloporabom njezinih procesa uruše bit demokratskoga poretka.¹⁶ Time je volja svakog sljedećeg ustavotvorca ograničena vječnom klauzulom te je načelo demokracije ograničeno predanošću konstitucionalizmu koji temeljna strukturalna načela smatra inherentnim demokraciji te ih “zamrzava u vječnosti” s obzirom na to da bi demokratski poredak bez tih načela u suštini bio nedemokratski ili tek blijeda imitacija demokracije. Kako ističe Omejec “ (...) ustavna načela određuju strukturu i bit njemačke države. To znači: Njemačka će ostati ono što jest i onda kad se iz ustava odstrane pojedinačni državni ciljevi, ali neće ostati ista državna zajednica ako bi jedan od strukturalnih ustavnih načela bio ukinut ili izmijenjen”.¹⁷ Sličnim putem krenulo je mnoštvo poslijeratnih europskih ustava konstitucionalizirajući koncept socijalne države.

Do kraja prošlog milenija u njemačkoj pravnoj teoriji prevladavalo je stajalište o nemogućnosti ustavnosudske konkretizacije socijalnih prava držeći ih rezervatom zakonodavnog izbora. Time ustavna socijalna prava nisu smatrana subjektivnim pravima koja bi bez legislativne konkretizacije uživala ustavnosudsku zaštitu.¹⁸

Smerdel primjećuje kako u novije vrijeme ustavni sudovi pokazuju aktivnost u definiranju obveza države utemeljenih na ustavnim jamstvima socijalnih prava te pritom ističe: “Ozbiljnije djeluju primjeri gdje sudovi u obliku “mekanih odluka” upućuju zakonodavca što valja učiniti kako bi jamstvo socijalnih prava i socijalne države bilo ostvareno”.¹⁹

Kao predvodnik ustavnosudskog aktivizma i na polju socijalnih prava istaknuo se njemački Savezni ustavni sud u recentnoj Odluci o ustavnosti tzv. Hartz IV. zakona, po-

¹⁴ Pusić, Eugen, Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države, *Revija za socijalnu politiku*, god. 3, br. 3, 1996., str. 208.

¹⁵ Vidjeti Basic Law for the Federal Republic of Germany, <https://www.constitute-project.org/constitution/German-Federal-Republic-2014.pdf?lang=en>, pristupljeno 1. ožujka 2019.

¹⁶ Omejec, Jasna, Veliki njemački ustav i nepromjenjiva ustavna načela u praksi Saveznog ustavnog suda, *Zbornik “Pravo i pravda 2015” Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, 2016., str. 4. <https://bib.irb.hr/datoteka/792156.OMEJEC-GRUNDGESETZ-Zbornik-PRAVO-I-PRAVDA-2015-PFBgd.pdf>, pristupljeno 8. veljače 2019.

¹⁷ *Ibid.* str. 6.–7.

¹⁸ Rodin, Siniša, Ustavni sud definira socijalnu državu, *Revija za socijalnu politiku*, god. 5, br. 2, 1998., str. 115.

¹⁹ Smerdel, Branko, Ustavno uređenje europske Hrvatske, *Narodne novine*, Zagreb, 2013., str. 105.

vezujući dva *supra* spomenuta prava iz klauzule vječnosti (pravo ljudskog dostojanstva s ustavnim konceptom socijalne države) te posljedično kreirajući pravo na poštovanje osnovnog egzistencijalnog minimuma dostojnog čovjeka kao novo ustavno pravo izvedeno iz drugih, a čija se bit sastoji u osiguranju materijalnih uvjeta nužnih za “egzistenciju, te minimum sudjelovanja u društvenom, kulturnom i političkom životu”.²⁰ Takvo značenje ljudskom dostojanstvu kao temeljnoj i trajnoj predanosti njemačkog ustava predvidio je i Dürig, držeći ga povrijeđenim životom ispod granice egzistencije. Nije smatrao da se na njega moguće pozvati kao na samostalno subjektivno pravo na osiguranje minimuma egzistencije, nego je držao da takvo pravo proizlazi iz “kombinacije više članaka ustava koji jesu u vezi s obvezom zaštite dostojanstva”.²¹

Kao ustavna vrednota većine suvremenih poredaka socijalna država predstavlja temeljnu i trajnu opredijeljenost ustavotvoraca k ostvarenju socijalne pravednosti, dok kao institucionalizirana vrijednost građana svoje ozbiljenje pronalazi u demokratskom zahtjevu, postavljenom pred nositelje vlasti, na uspostavljanje socijalno pravednoga poretka. Dicke zaključuje “da sva tri strukturna načela – demokracija, pravna država i socijalna država – imaju svoje normativno porijeklo u čovjekovoj slobodi: u slobodi sudjelovanja u političkome dogovaranju, u slobodi od prisile i neopravdane vladavine te u slobodi od nužde i u slobodnome sudioništvu u ‘mi’ modernoga industrijskog, tehnološkog i informacijskog društva”.²²

Samim time, a o čemu svjedoči praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske (u nastavku: USRH), demokratski ustav pred zakonodavca postavlja normativni zahtjev za smanjenjem nejednakosti i uspostavljanjem socijalno pravednoga poretka, dok modalitete njegova ispunjenja prepušta zakonodavnom izboru.²³ Time je načelo demokracije, kao pravo izabranog predstavničkog tijela na definiranje organizacijskih politika, pomireno s konceptom socijalne države kao trajne društvene vrijednosti čiji moralni sadržaj nije podložan promjenama, dok je njegovo ozbiljenje elastično i učinjeno ovisnim o vremenu i preferencijama birača tijekom izbornih ciklusa.

USRH prihvaća koncept ekonomske neutralnosti demokratskog ustava koji unaprijed ne definira i ne ograničava zakonodavca u izboru ekonomskih politika. Naprotiv, neutralni ustav otvara ustav različitom zakonodavnom izboru gospodarskih politika.²⁴ Tako Ustav Republike Hrvatske, a doista nijedan demokratski ustav, ne definira neograničeno

²⁰ Zern, Tobias; Bauch, Martin (ur.), Izbor odluka Ustavnog suda Savezne Republike Njemačke, Zaklada Konrad Adenauer, Zagreb, 2015., str. 208.–209.

²¹ Franeta, Duška, Ljudsko dostojanstvo između pravnodogmatičkih i filozofskih zahtjeva. Smisao, pretpostavke i implikacije Dürigovog shvaćanja ljudskog dostojanstva, Filozofska istraživanja, god. 31, br. 4, 2011., str. 832.

²² Dicke, Klaus, Pravna državnost i socijalna državnost – relativiziranje ili jačanje demokratskoga načela u ustavnoj državi?, Politička misao, god. 35, br. 3, 1998., str. 85.

²³ Ustavni sud Republike Hrvatske, Rješenje br. U-I-3685/2015 i dr. od 4. travnja 2017., t. 26.–26.4.

²⁴ Ustavni sud Republike Hrvatske, Rješenje br. U-I-1694/2017 i dr. od 2. svibnja 2018., t. 29.5.

tržište i neoliberalnu paradigmu prirodnom datošću koja bi onemogućila zakonodavca u odabiru drukčijih ekonomskih politika. Naprotiv, promotri li se neutralnost ustava spram određene ekonomske doktrine u kontekstu demokratske i socijalne države kao vrednote hrvatskoga Ustava,²⁵ vidljivo je kako bi upravo ustrajanje na beziznimnom provođenju neoliberalne politike bilo eklatantno protuustavno. Valja smatrati da takvo viđenje vrijedi u svim demokratskim porecima.

Ispravno je zaključiti kako se nastanak i jačanje socijalne države podudara s razdobljima klasnih, ekonomskih i političkih nemira te ratnih razaranja. Tako se u svom začetku socijalna država afirmirala kao alternativa formalnoj jednakosti praćenoj egzistencijalnom nejednakošću liberalnog kapitalizma te prijetnji revolucionarnog socijalizma, ili kako Pusić zaključuje: “Dok one skupine u društvu kojima je u interesu socijalno-politička preraspodjela nisu stekle dovoljno političkog utjecaja i uspjele pokrenuti odgovarajuće reforme, socijalno-političke mjere ostaju stvar uviđavnosti dominantnih snaga kojima preraspodjela nije u materijalnom interesu, odnosno stvar njihova straha od deprivilegirane većine.”²⁶ Ta povijesna činjenica može poslužiti kao kriterij razlikovanja socijalne politike prijašnjih razdoblja i socijalne države koja je u svojoj punini ostvarena tek afirmacijom demokratskog načela i mogućnošću sudjelovanja deprivilegiranih masa u demokratskom procesu.

Temeljna kritika socijalne države, kao “utjelovljenja neslobode”, počiva na povećanim troškovima koje narasle državne funkcije iziskuju te redistributivnim stremljenjima u namjeri ostvarenja socijalne pravde. Samim time socijalna prava bez aktivnog državnog djelovanja u cilju njihova ostvarenja slabe²⁷ te dolazi do paradoksa da, zbog ekonomskih kriza, osobama s dna društvenog spektra, uz faktično sužavanje egzistencijalne osnove, prijeti i smanjenje socijalnih prava.

Imajući na umu kako socijalna država u suvremenosti ne znači isključivo osiguranje egzistencijalnog minimuma, nego osiguranje preduvjeta za slobodno kretanje i sudjelovanje u društvenom i političkom procesu, poput univerzalnog, dostupnog i u velikoj mjeri besplatnog obrazovanja, zdravlja i dr.,²⁸ valja istaknuti kako se ostvarenje socijalne pravde ne kosi s personalnom slobodom kao temeljnom postavkom demokracije. Redistributivna pravednost ne predstavlja konfiskaciju i otuđenje, nego društvenu odgovornost prema uređenju pravednog i funkcionalnog demokratskog društva. U opravdanju iznesene tvrdnje valja poći od Dürigova razlikovanja individualizma i personalizma. Dok individualizam, kao plod liberalne teorije, čovjeka automatizira i otkida od društva, personalizam osobu drži vezanu za društvene skupine te predstavlja stadij između indi-

²⁵ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 85/2010, pročišćeni tekst, čl. 1. st. 1.

²⁶ Pusić, Eugen, Socijalna politika kao moralni problem, Revija za socijalnu politiku, god. 1, br. 1, 1994., str. 7.

²⁷ Bačić, Arsen, O konstitucionalizaciji socijalnih prava i njihovu slabljenju prema sadržaju, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, br. 516=50, 2013., str. 189.

²⁸ *Op. cit.* (bilj. 22).

vidualizma i kolektivizma “na kojem se čovjek shvaća kao vezan za zajednicu, ali se njoj ne žrtvuje njegova vlastita vrijednost.”²⁹ Tako shvaćen pojam osobe sadržajno odgovara pojmu građanina u socijalnoj državi, kao stvarnom dioniku demokratskog procesa, oslobođenom od jednoumlja, slobodnom od prisile te osiguranom od nužde.

Imajući izneseno na umu, prije nego što se pristupi izlaganju i osporavanju neoliberalnih premisa o državnoj uzurpaciji individualne slobode, *infra* je potrebno izložiti fiskalni aspekt traganja za socijalnim blagostanjem.

3. FISKALNI ASPEKT SOCIJALNE DRŽAVE: REDISTRIBUCIJA KAO ZALOG DEMOKRACIJE

Schumpeter je suvremenu kapitalističku državu okarakterizirao poreznom državom, držeći poreze esencijalnim uvjetom njezina opstanka,³⁰ iz čega proizlazi da većinu svojih prihoda država namiruje s osnove poreznog suvereniteta, apstinirajući od direktnog sudjelovanja u gospodarskim odnosima.³¹

S druge strane, vihori ratnih i kriznih zbivanja prve polovine 20. stoljeća proširuju ciljeve socijalne politike, od skrbi za skupine na dnu društvenoga spektra, prema afirmaciji jamstva univerzalne dostupnosti javnih službi kao nove legitimirajuće činjenice državne vlasti³² te Duguit suvremenu državu naziva državom javnih službi³³ odričući legitimitet svakoj normi, bez obzira na pravnu osnovu njezina donošenja, koja bi smjerala ostvarenju nesolidarnoga cilja. Takvo evolutivno shvaćanje postavlja legitimaciju državne vlasti na sasvim drukčiju osnovu: metamorfozom države monopola prisile u državu suradnje javnih službi.³⁴

Iznesena shvaćanja nisu u opreci, *argumentum a contrario*, tek promatrana zajedno daju naslutiti stvarni sadržaj koncepta socijalne države kao države koja svoj legitimitet izvodi iz jamstva osnovnog egzistencijalnog minimuma te dostupnosti javnih službi, financira-

²⁹ *Op. cit.* (bilj. 21), str. 833.

³⁰ Jelčić, Božidar, Oporezivanje uskladiti s našim potrebama i mogućnostima, EKONOMIJA=ECONOMICS, god. 13, br. 1, 2006., str. 87.

³¹ Lončarić-Horvat, Olivera, Osnove općega poreznog prava – uloga poreza u poreznoj i pravnoj državi, Pravo i porezi, god. 9, br. 7, 2000., str. 3.

³² Kuzelj, Valentino, Uloga javnih službi u konceptu socijalnih država nove Europe 21. stoljeća, Pravnik, god. 52, br. 104, 2018., str. 34.–35.

³³ Koprić, Ivan; Marčetić, Gordana; Musa, Anamarija; Đulabić, Vedran; Lalić Novak, Goranka, Upravna znanost: javna uprava u suvremenom europskom kontekstu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Studijski centar za javnu upravu i javne financije, Zagreb, 2014., str. 55.

³⁴ Perić, Berislav, Država i pravni sustav, Informator, Zagreb, 1994., str. 128.

nih poreznim prihodima kao primarnim instrumentom suvremene porezne i socijalne države.

Valja primijetiti kako, unatoč sličnostima, između porezne i socijalne države ne stoji znak jednakosti. Iako je svaka socijalna država, kao suprotnost minimalističkoj liberalnoj te socijalističkoj netržišnoj državi, *ipso facto* predominantno financirana porezima, o dizajnu poreznog sustava u cjelini ovisit će je li porezna država ujedno i socijalna.

3.1. PRORAČUNSKE BORBE KAO PREDZNAK DEMOKRATSKOG DRUŠTVA

Marx i Engels ustvrdili su kako je povijest svih dosadašnjih društava utemeljena u klasnoj borbi.³⁵ Napuštanjem individualističke koncepcije liberalizma i razvojem socijalne državnosti težište "klasnih borbi" premješta se s ulice u parlament. Time su revolucionarne težnje zamijenjene borbom za raspodjelu proračunskih sredstava kao suvremenog izraza državnog monopola prisile. Pritom valja imati na umu da unatoč isprepletenom razvoju parlamentarizma i fiskalnog suvereniteta³⁶ tek afirmacija demokratskog načela i stvarne mogućnosti participacije u demokratskom procesu daju legitimitet proračunu kao pravu raspolaganja javnim sredstvima u javnom interesu.

Sukladno teoriji odlučivanja, država kao organizacija ne egzistira u uvjetima savršene racionalnosti, nego se njezini procesi odvijaju u uvjetima ograničene racionalnosti u traganju za zadovoljavajućim rezultatom.³⁷ To se ponajprije prepoznaje u proračunskom procesu obilježenom pokušajem pomirbe ograničene količine prihoda s rastućim rashodima kao rezultatom porasta državnih zadaća tzv. Wagnerov zakon porasta javnih rashoda.³⁸ U takvim uvjetima proračun prestaje biti tehnički proces te postaje prvorzredno političko pitanje raspodjele moći kao posljedice prevladavajućih interesa izraženih kroz rezultat izbornog procesa.

Zahtjevi za povećanjem rashoda u uvjetima ograničenih prihoda nužno dovode do eskalacije političke borbe, a pritom se, u zalag udovoljenja rastućem broju interesenata, najgorim rješenjem ističe prekomjerno trošenje i zaduživanje radi namirivanja političkih interesa, umjesto poticanja državnog razvoja.³⁹ Stoga pri kreiranju rashodovne strane proračuna valja poći od načela javnog interesa kao zahtjeva maksimalne društvene ko-

³⁵ *Op. cit.* (bilj. 4), str. 37.

³⁶ Jelčić, Barbara, Javne financije, RRiF, Zagreb, 2001., str. 507.

³⁷ *Op. cit.* (bilj. 33), str. 86.

³⁸ Jelčić, Božidar, Promjene u udjelu poreza u bruto društvenom proizvodu, u: Arbutina, Hrvoje; Rogić Lugarić, Tereza (ur.), Spomenica prof. dr. sc. Juri Šimoviću, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 149.

³⁹ Bratić, Vjekoslav, Politika proračuna i proračunskog procesa: primjer Hrvatske, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, god. 7, br. 1, 2010., str. 124.

risti svakog rashoda. Pritom je nužno osvijestiti kako će nerijetko pojam javnog interesa ovisiti o društvenim i političkim skupinama koje su u položaju definirati njegov sadržaj.⁴⁰ Iz navedenoga proizlazi kako bi *supra* iznesenu tvrdnju valjalo dopuniti time da povijest svih suvremenih društava predstavlja “povijest proračunskih borbi”.

Iz bogatog korpusa proračunskih načela valja izdvojiti načelo proračunske ravnoteže koje se u učenjima teoretičara liberalnog kapitalizma smatralo temeljnim, a na čijoj će reafirmaciji do današnjih dana inzistirati zagovaratelji neoliberalne paradigme.⁴¹ Njihove ideje, uobličene u spomenutom načelu, inzistiraju na ravnoteži proračunskih prihoda i rashoda kao apsolutnom idealu ekonomske politike. Politički aspekt takvog načela ogleda se u obvezi zakonodavne i izvršne vlasti na suzdržljivost pri raspolaganju javnim sredstvima te posljedično kroz obuzdavanje širenja državnih funkcija van njezinih klasičnih granica. Takav je koncept napušten zbog depresije 30-ih godina prošloga stoljeća te pod utjecajem kejnzijanske teorije deficit od proračunskog bauka postaje sredstvom revitalizacije gospodarstva temeljenim na anticikličkoj politici.⁴²

Iz izloženoga proizlazi činjenica nepotrebnosti pitanja: treba li država osigurati javna dobra i pružati javne usluge? Legitimno pitanje u suvremenosti glasi: u kojoj mjeri?⁴³ *Supra* navedeni Wagnerov zakon svjedoči o neproizvoljnom karakteru javnih rashoda koji ne ovisi (u potpunosti) o hirovitosti kreatora fiskalne politike, nego je determiniran širenjem kruga legitimnih interesa kao legitimacijske činjenice javnih vlasti. Usporedno, dugo je vremena prevladavajućim ciljem na prihodovnoj strani smatrana izdašnost poreza u funkciji punjenja proračuna. U suvremenosti na snazi dobiva ideja pravedne raspodjele poreznog tereta kao primarno načelo i svrha porezno-pravnoga sustava⁴⁴ te se porezna pravednost uzdiže na pijedestal vrijednosti kao nužni uvjet socijalne države na prihodovnoj strani državnog proračuna.⁴⁵ Pritom Kesner-Škreb ističe nemogućnost postizanja optimalne pravednosti: “Svako društvo u političkom procesu glasovanjem o pojedinim poreznim zakonima odlučuje koju razinu pravednosti za svoje građane želi postići.”⁴⁶

⁴⁰ Srb, Vladimir; Perić, Renata, Javne financije, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera: Pravni fakultet u Osijeku/ Grafika d.o.o., Osijek, 2004., str. 193.–194.

⁴¹ Jelčić, Božidar; Lončarić-Horvat, Olivera; Šimović, Jure; Arbutina, Hrvoje; Mijatović, Nikola, Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 705.

⁴² Vukojević, Branka, Načelo proračunske ravnoteže u nacionalnom proračunskom sustavu, Poslovna izvrsnost, god. 10, br. 2, 2016., str. 249.–251.

⁴³ Šimović, Hrvoje, Političari režu da ne boli, ali to jako šteti, Banka, god. 20, br. 6, 2014., str. 30.

⁴⁴ Lončarić-Horvat, Olivera, Pravedna i socijalna porezna država?, u: Lončarić-Horvat, Olivera (ur.), Zbornik radova u povodu 80. godišnjice života prof. emeritusa Božidara Jelčića, Visoka poslovna škola Libertas, Zagreb, 2010., str. 187.

⁴⁵ Vidjeti Kuzelj, Valentino, Porezna pravednost: *Conditio sine qua non* socijalne države, Pravnik, god. 52, br. 103, 2018.

⁴⁶ Kesner-Škreb, Marina, Pravednost poreza, Financijska teorija i praksa, god. 26, br. 3, 2002., str. 715.

Stoga svatko tko zagovara porezna rješenja koja primarnim ciljevima postavljaju efikasnost i poticanje ekonomskoga rasta, uz argumente u prilog takvih politika, mora ponuditi objašnjenje političke moralnosti koja bi opravdala njihovo zagovaranje nauštrb socijalnih vrijednosti.⁴⁷

U traganju za pomirbom u praksi često suprotstavljenih načela porezne pravednosti i izdašnosti, nerijetko se poseže za idejom progresivnog oporezivanja kao optimalnog rješenja pri punjenju proračuna, uz istodobno osiguranje redistributivnih efekata poreznog sustava. Upravo se na ideji redistribucije bogatstva među marginalnim društvenim skupinama temelji koncepcija socijalne pravednosti koja ne predstavlja ideju svojevrstne porezne "uravnilovke", već stremljenje k djelomičnom izravanju krajnjih društvenih nejednakosti ogleđanih kroz kumulaciju bogatstva u rukama razmjerno malenog udjela populacije na jednom, uz rastući broj krajnje siromašnih, na drugom kraju spektra. Uparena s idejom opće dostupnosti javnih službi, socijalna država svoj legitimitet širi od tzv. države socijalne skrbi na državu opće dobrobiti temeljenu na sveopćoj solidarnosti.

Izložena koncepcija redistributivne pravde u socijalnoj državi, koja ne stremi apsolutnoj jednakosti već osiguranju minimuma egzistencije i početnih šansi kao nužnog uvjeta pri osiguranju ljudskoga dostojanstva, na prijelazu 70-ih i 80-ih godina prošloga stoljeća ugrožena je usponom promicatelja neoliberalne paradigme na vlast u SAD-u i Britaniji, čiji je primarni cilj promicanje neograničenoga tržišta te negacija državne (ekonomske i socijalne) funkcije.

4. NEOLIBERALNA PARADIGMA: IDEOLOŠKO STREMLJENJE K DOKIDANJU INSTITUCIONALIZIRANIH SOCIJALNIH VRIJEDNOSTI

Samuelson i Nordhaus primjećuju kako je pitanje redistributivne uloge države s ciljem ostvarenja socijalne pravde postajalo spornije usporedno s porastom društvenoga bogatstva.⁴⁸ Dok je pod utjecajem ekonomskoga rasta te socijalno orijentiranih državnih politika u SAD-u, od ekonomske depresije 30-ih do sredine 70-ih godina prošloga stoljeća, došlo do smanjenja društvenih nejednakosti,⁴⁹ ekonomske krize 70-ih omogućit će uspon na vlast promicatelja neoliberalne paradigme u državama anglosaksonskoga kruga te će, preko utjecaja međunarodnih financijskih organizacija, u sljedeća dva desetljeća ideologija "prijezira prema državi" biti pripuštena u globalne *mainstream* politike.

⁴⁷ Murphy, Liam; Nagel, Thomas, *The Myth of Ownership: Taxes and Justice*, Oxford University Press, New York, 2002., str. 12.

⁴⁸ Samuelson, Paul A.; Nordhaus, William D., *Ekonomija*, MATE, Zagreb, 2007., str. 382.

⁴⁹ *Ibid.*, str. 390.

Analizirajući politike Reaganove administracije kao predvodnice neoliberalne misli (uz Vladu Margaret Thatcher u Britaniji) inspirirane idejama Milтона Friedmana, korifeja tzv. čikaške škole ekonomske misli, nemoguće je ne priznati da je sasvim nesvjesno, a opet gotovo proročki, Marx dopunio Hegelovu primjedbu kako se sve povijesne činjenice i ličnosti pojavljuju dva puta, dodajući: "jedanput kao tragedija, drugi put kao farsa."⁵⁰

Začudno je koliko ta izjava odgovara pojavi aveti liberalizma reinkarniranoj u učenjima čikaške škole koja je, preuzevši liberalnu ideju neograničenog tržišta kao temeljnog postulata teorije individualne slobode, zdušno prihvatila instrumente jake države naslijeđene iz prethodnog razdoblja. Takva karikatura liberalnih ideala svedena je na čistu ekonomsku ideologiju s glavnim ciljem uspostave neograničenog tržišta te suzbijanja intervencionističkih državnih politika. Za razliku od liberalizma, neoliberalizam nije politička ideologija, nego teorija o organizaciji gospodarstva čijim ciljevima je sve podređeno. Takvom podređivanju snažna država poslužila je kao sredstvo definiranja i uspostave nereguliranih tržišta.⁵¹ Proizlazi kako neoliberalne politike ne predstavljaju minimalističku državu viktorijskog liberalizma niti snažnu državu javnih službi zlatnog doba socijalne države, nego zadržavaju čvrst kostur represije moćnog državnog aparata, odstranjujući socijalno tkivo bića moderne države.

Važnu ulogu u revoltu američkih građana koncem 70-ih i posljedičnoj Reaganovoj pobjedi na izborima 1980. godine, imao je previd tvoraca fiskalne politike koji je, propuštajući predvidjeti indeksiranje poreza na dohodak za slučaj inflacije, rezultirao nepravednim smještanjem određenih kategorija građana u više porezne razrede (najviša porezna stopa iznosila je 70%), uzrokovanim inflatornim porastom nominalne vrijednosti novca uz nepromijenjenu visinu realnog dohotka.⁵² Time je još jedanput potvrđeno kako unatoč općeprihvaćenom načelu zabrane konfiskatornog učinka poreza, trenutak u kojem porezno opterećenje prestaje biti dužnost pridonosa javnim izdacima te prelazi u područje konfiskatornog presizanja države u imovinu građana ovisi o povijesnom trenutku te "javnom raspoloženju" građana, radije nego o umotvorinama političkih i poreznih mislilaca.⁵³

Poreznu i proračunsku politiku Reaganova mandata moguće je okarakterizirati fiskalno neutralnom i nesocijalnom, radije nego discipliniranom. Porezna reforma stremila je k

⁵⁰ Marks, Karl, *Osamnaesti brimer Luja Bonaparte*, Mediteran publishing, Novi Sad, 2017., str. 11.

⁵¹ Vidjeti Mirowski, Philip, *Neoliberalna početnica*, Diskrepancija, god. 12, br. 18, 2013.

⁵² *President Reagan's Economic Legacy: The Great Expansion*, Joint Economic Committee Staff Report: Office of the Chairman, Connie Mack, United States Congress, October 2000, str. 14., <https://www.jec.senate.gov/public/-cache/files/62cfde42-3fbc-4b6e-b308-c78dd32515e6/president-reagan-s-economic-legacy-great-expansion-oct2000.pdf>, pristupljeno 8. veljače 2019.

⁵³ Cindori, Sonja; Kuzelj, Valentino, *Inadmissibility of penal and confiscatory taxes*, 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2018, Conference Proceedings, Volume 5, Modern Science, Issue 1.2, Secretariat Bureau (ur.), Albena : STEF 92 Technology, 2018., str. 586.–587.

širenju porezne baze uz istodobno smanjenje raspona stopa poreza na dohodak (engl. *federal income tax*) koje su se kretale između 14 i 70% na raspon od 11 do 50% na temelju *Economic Recovery Tax Acta* iz 1981. godine, da bi *Tax Reform Actom* 1986. godine porez na dohodak bio sveden na svega dvije stope od 15 i 28%. Porez na kapitalne dobitke (engl. *capital gains tax*) snižen je s 28 na 20%,⁵⁴ a proporcionalni porez na socijalnu sigurnost (engl. *payroll tax on Social Security and Medicare hospital insurance*) čiji je teret postotno teže pogađao građane nižih dohodaka, uveden je 1983. godine. Ukupna procjena Reaganove porezne reforme nameće zaključak kako je ozakonjena neoliberalna fiskalna politika rezultirala kreacijom regresivnog poreznog sustava.⁵⁵

Proračunska politika na rashodovnoj strani proračuna obilježena je Reaganovim prijezirom prema intervencionističkoj državi te su proračunski izdaci smanjeni u svim područjima – osim obrane za koju je u prvom proračunu zahtijevano povećanje od 168 milijardi dolara tijekom petogodišnjeg razdoblja. Snažjenje vojske pravdano je vođenjem hladnoga rata što je utoliko potkrijepljeno djelomičnim opadanjem udjela vojnih izdataka u proračunima post-blokovske ere.⁵⁶ Unatoč tome, vojni izdaci do danas ostaju znatnim dijelom proračuna SAD-a, a posljedice razgradnje socijalnog tkiva još se osjećaju u otporu političkih dužnosnika socijalnim reformama. Naznake svojevrzne re-institucionalizacije socijalnih vrijednosti potaknute su revoltom elektorata nasuprot politici Trumpove administracije, o čemu više *infra*.

Stvarne posljedice neoliberalne ostavštine Ronalda Reagana oslikane su opadanjem udjela najsiromašnije petine američkog stanovništva u raspodjeli ukupnog dohotka te raskorakom dohodaka siromašnog stanovništva koji stagniraju nasuprot dohocima najbogatijih društvenih skupina koji dosežu nezabilježene razmjere.⁵⁷

Neoliberalna ideologizacija ekonomske politike za jedini cilj ima osiguranje neomeganog odvijanja načela tržišnosti i zaštite individualnih prava (nadasve imovinskih) te obuzdavanje regulatornih aktivnosti države privatizacijom, deregulacijom i marketizacijom funkcija socijalne države. Tako se tržište ističe prirodnom datošću odvojenom od kategorija pravednog i nepravednog, koje funkcionira prema (metafizičkom) jamstvu jednakosti izgleda.⁵⁸

⁵⁴ *Op. cit.* (bilj. 52), str. 21.–22.

⁵⁵ Kozma, Gábor, Economic Effects of Tax Cuts in the Reagan Administration, *Public Finance Quarterly*, god. 58, br. 4, 2013., str. 406.

⁵⁶ *Op. cit.* (bilj. 52), str. 23.–25.

⁵⁷ *Op. cit.* (bilj. 48), str. 390.–391.

⁵⁸ Jovanović, Milovan; Eškinja, Ivo, Ekonomske i socijalne proturječnosti neoliberalnog kapitalizma (s posebnim osvrtom na hrvatsko gospodarstvo), u: Bodiroga-Vukobrat, Nada; Barić, Sanja (ur.), *Socijalna prava kao temeljna ljudska prava*, TiM press/Zaklada Sveučilišta u Rijeci, Zagreb, 2010., str. 233.

4.1. MIMIKRIJA NEJEDNAKOSTI NAČELOM INDIVIDUALNE SLOBODE U NEOLIBERALNOJ IDEOLOGIJI

Pokušaji opravdanja zapostavljanja redistributivne funkcije kao jedne od temeljnih odrednica javnih financija, namijenjene kreiranju društveno prihvatljivih okvira raspodjele dohotka,⁵⁹ nisu se odmakli od ideoloških stremljenja ka opravdanju načela ekonomičnosti i efikasnosti u cilju akumulacije profita. Pod egidom borbe za obranu individualne slobode od državne uzurpacije, neoliberali gotovo pola stoljeća pokušavaju institucionalizirati nejednakost kao jedino ishodište javnih politika.

Hayek, u ideološkoj apologetici formalne jednakosti i individualne slobode, pretpostavlja progresivno oporezivanje suprotnim demokraciji, nazivajući ga diskriminacijom demokratske većine nametnutom "uspješnoj" manjini, a utemeljenom u moralnoj predrasudi – zavisti prema dobrostojećim članovima društva. Pritom ističe zahtjev da teret većinske odluke snosi većina koja ga je nametnula.⁶⁰ Ideološku instrumentalizaciju neoliberalnog pojma slobode otkriva upravo Hayek, obrazlažući ulogu neoliberala u svrgavanju demokratske vlade Salvadora Allendea u Čileu 1973. godine: "Očigledno diktature nameću velike opasnosti. No diktatura može ograničiti samu sebe (...) te u tom slučaju može biti liberalnija u svojim politikama od demokratske skupštine koja ne poznaje nikakva ograničenja". Slabu vjeru u demokraciju kao jedino ostvarenje slobode, Hayek je navodno osvjedočio u istom razgovoru: "Sloboda zahtijeva demokraciju, no ja bih radije privremeno žrtvovao, ponavljam, privremeno, demokraciju, nego se odrekao slobode, niti privremeno."⁶¹

Da moralni uzusi malo predstavljaju teoretičarima neoliberalizma, potvrđuje Friedman, kritizirajući postojanje Komisije o poštenom zapošljavanju sa svrhom sprječavanja rasne diskriminacije poslodavaca naspram afroameričkih tražitelja zaposlenja. Ograđujući se tvrdnjom o moralnoj neprihvatljivosti rasizma, ističe kako postojanje takvog nadzornog tijela dovodi poslodavce u neravnopravan položaj ograničavajući njihovu ugovornu slobodu. Zaključuje: "Ako vlasnik, mimo zakona, uzme bijelca, on time ne izražava nikakvu vlastitu preferenciju ni predrasudu, pa niti vlastiti ukus. On jednostavno prenosi ukus zajednice, nudeći potrošačima onu vrstu usluga koje su oni voljni platiti. On je ipak oštećen, možda jedini znatnije oštećen, zakonom koji mu takvu aktivnost zabranjuje, naime, brani mu da uzimanjem u obzir ukusa zajednice radije upošljava bijelog proizvođača nego crnog"⁶²

⁵⁹ Jurković, Pero, Javne financije, MASMEDIA, Zagreb, 2002., str. 19.

⁶⁰ Vidjeti Estrada, Fernando, The power to tax: a lecture of Hayek, The Economic Research Guardian, god. 1, br. 1, 2011.

⁶¹ *Op. cit.* (bilj. 51), str. 201.–202.

⁶² Friedman, Milton, Kapitalizam i sloboda, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str. 118.

Iz navedenoga je evidentno kako sloboda uobličena u profitu predstavlja početak i ishodište neoliberalne teorije o pravednosti. Friedman je jednom rečenicom opisao kolijevku neoliberalizma u zadnjoj četvrti 20. stoljeća, a po svoj bi prilici ista tvrdnja mogla krašiti i njezin nadgrobni spomenik: “Što je veći raspon aktivnosti koje tržište pokriva, to je manji broj tema koje zahtijevaju eksplicitno političko odlučivanje, o kojima je potrebno postići suglasnost.”⁶³ Time je načelo demokracije degradirano u svojevrsnu “nepoželjnu nužnost” minimalnog konsenzusa, a traganje za srećom iz Deklaracije nezavisnosti zamijenjeno traganjem za profitom.

4.2. GLOBALNA FISKALNA POLITIKA U ERI NEOLIBERALIZMA I SUVREMENE TEŽNJE K RE-INSTITUCIONALIZACIJI SOCIJALNIH VRIJEDNOSTI U SAD-u

Tijekom nekoliko desetljeća vladavine neoliberalne paradigme u državama anglosaksonskoga kruga, ideologijska stremljenja k razaranju države blagostanja proširila su se kao svojevrsna “jedina suprotnost” socijalističkom bloku. Ottmann naglašava kako je ulogu u održanju globalne dominacije neoliberalizma do današnjih dana imao retorički manevar kojim ga se prikazivalo kao rješenje bez alternative: “Bajku o nedostatku alternative određenim je dijelom poticala i teorija globalizacije. Njen je narativ otprilike glasio: poduzeća se nalaze u globalnom natjecanju koje je zaoštreno. Iz tog razloga valja sniziti poreze, razgraditi socijalnu državu, fleksibilizirati tržište rada.”⁶⁴

Padom socijalističkoga bloka trijumf demokracije uspješno je sveden na njegov čisti ekonomski supstrat kao globalni trijumf neoliberalnog kapitalizma. Provođenje politika tzv. washingtonskog konsenzusa, temeljenog na privatizaciji, liberalizaciji i stabilizaciji, nametnuto je tranzicijskim državama socijalističkoga bloka kao preduvjet financijskoj pomoći Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke, nužnoj za izgradnju demokratskoga društva. Pritom se politika “jednog modela” pokušala primijeniti na sve tranzicijske države bez obzira na teritorijalne, kulturne i društvene posebitosti, a zakonodavstva i vlade mladih demokracija primorane su prihvaćati pakete strukturalnih reformi washingtonskog konsenzusa te su *ipso facto* sputane u stvarnoj mogućnosti ostvarenja izbornih programa, odabranih na temelju demokratskih preferencija kroz rezultat izbornoga procesa.⁶⁵

Globalizacija uparena s tranzicijom uspjela je etablirati neoliberalne politike kao *sine qua non* ekonomskog blagostanja u uvjetima svjetskoga tržišta. Globalna tržišna umre-

⁶³ *Ibid.*, str. 34.

⁶⁴ Ottmann, Henning, Neoliberalizam i njegove alternative, Anali Hrvatskog politološkog društva, god. 13, br. 1, 2016., str. 5.

⁶⁵ Dragičević, Mirjana, Model upravljanja i uspjeh tranzicije, Politička misao, god. 41, br. 3, 2004., str. 120.

ženost stvorila je idealne uvjete profitu kao ishodištu neoliberalne teorije – “bez nadzora, nameta i prepreka ‘parazitske’ države koja je, s neoliberalnog stajališta, u ne tako davnoj prošlosti odlazila toliko daleko da je kapitalu ‘nametala’ odnosno štitila ideje kao što su država blagostanja, snažno socijalno zakonodavstvo ili visok stupanj sindikalne gustoće”.⁶⁶

Neoliberalna deregulacija, liberalizacija i marketizacija javnog sektora te promicanje egoizma i utilitarizma temeljnim društvenim vrednotama smanjuju društvenu potporu demokratskim institucijama te demokratski deficit slabi participaciju građana, omogućavajući interesnim skupinama snažno involviranim u političke procese da izglasaju politike uz brojčano nikad manji izborni legitimitet.⁶⁷

Zbog tog je razloga važno pojmiti kako suvremeni globalni neoliberalni poredak ne odgovara pojmu globalizacije kao procesa transnacionalnog povezivanja država i nacija, nego je na djelu globalizam kao jednodimenzionalno shvaćanje globalizacijskog procesa u čistom ekonomskom obličju svjetskoga tržišta, koje potiskuje i nadomješta političko djelovanje te stremi dominaciji svjetskoga tržišta nad ostalim društvenim vrednotama.⁶⁸ Stoga se lijeve političke opcije kao povijesne predvodnice socijalnih politika, ističe Puhovski, u globalnom kontekstu ne bi trebale baviti apstraktnim baukom neoliberalizma “boreći se s nečime što realno ne postoji, jer (...) ispada da su epohalni likovi neoliberalizma Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka. To je zapravo neoliberalizam protiv kojeg se treba boriti”.⁶⁹

Posljedice fiskalne politike od 80-ih godina 20. stoljeća naovamo, ogleđane su u nastanku tzv. “nove nejednakosti” obilježene kontinuiranom redistribucijom i koncentracijom nacionalnih dohodaka i bogatstva u vrhu socijalne piramide.⁷⁰ Tijekom prva tri desetljeća neoliberalne doktrine, porezne reforme u gotovo svim državama OECD-a dovele su do sniženja najviših stopa poreza na dohodak, kao i stopa ostalih poreza koji obuhvaćaju skupine s najvišim dohocima. Takve globalne fiskalne politike rezultirale su koncentracijom bogatstva u rukama proporcionalno sve manjeg dijela društva te se od 1980. do 2012. godine udio 1% najbogatijih u ukupnom dohotku SAD-a više nego udvostručio, dosegnuvši gotovo 20%. Slične tendencije uočene su u većini zemalja anglosaksonskog kruga, ali i u zemljama sa snažno izraženom socijalnom sviješću poput Norveške, Švedske i Finske, gdje se udio 1% najbogatijih u ukupnom dohotku povećao za 70% u

⁶⁶ *Op. cit.* (bilj. 58), str. 236.

⁶⁷ Radošević, Dubravko, Moderna demokratska ljevica i ekonomska kriza, Anali hrvatskog politološkog društva, god. 8, br. 1, 2011., str. 27.

⁶⁸ Čakardić, Ankica, Globalna neo-liberalna demokracija u “minimalnoj” državi. “Stegnuće politike”, Filozofska istraživanja, god. 26, br. 4, 2006., str. 850.–852.

⁶⁹ Puhovski, Žarko, Ljevica i politička globalizacija, Političke perspektive, god. 1, br. 1, 2011., str. 12.

⁷⁰ Odobaša, Rajko, “Nova nejednakost” – izvori i štetne posljedice rastuće imovinske i dohodovne nejednakosti, Pravni vjesnik, god. 28, br. 2, 2012., str. 62.

odnosu na 80-e godine te dosegao između 7 i 8%. Štoviše, u globalnim razmjerima došlo je do raslojavanja unutar 1% najbogatijih te je do 2010. godine gornjih 0.1% sudjelovalo u ukupnom dohotku SAD-a (prije oporezivanja) s više od 8%. Nadalje, zabrinjavajućom se ističe činjenica slabe mobilnosti unutar društvene skupine 1% najbogatijih te u SAD-u, Kanadi i Francuskoj nešto manje od 30% na godinu napusti grupu.⁷¹

Čvrsta povezanost visoke dohodovne nejednakosti i slabljenja socijalne mobilnosti dovodi do stanja u kojem društvenu poziciju predominantno određuje “pripadnost klasi ili statusnim grupama, a sve manje njihove funkcionalne karakteristike”.⁷² Piketty pronalazi dva temeljna procesa koja doprinose rastućim ekonomskim razlikama suvremenog društva: univerzalni fenomen “eksplozije” menadžerskih dohodaka te perzistirajući trend bržeg rasta vrijednosti bogatstva u odnosu na vrijednost dohodaka od rada.⁷³

Dok je velika ekonomska kriza 2008. godine privremeno zaustavila rast udjela najviših dohodaka u ukupnom dohotku, do 2010. godine došlo je do oporavka u većini država, nasuprot stagnaciji nižih 90% dohodaka. Time je potvrđena Saezova tvrdnja da je opadanje koncentracija dohodaka zbog ekonomskih kriza privremeno te kako je potrebna znatna promjena u regulaciji i poreznoj politici kako bi se spriječila daljnja koncentracija.⁷⁴

Recentna ekonomska kriza nije uspjela re-institucionalizirati socijalne vrijednosti, ali prve dvije godine administracije Donalda Trumpa – “oslobođene” moralnih uzusa, lišene dvostranačja (engl. *bipartisanship*) u ime političke polarizacije te obilježene poreznim rezovima koji najviše pogoduju najbogatijem dijelu američkoga društva – dovele su socijalne politike u žarište interesa Demokratske stranke kao opozicije Trumpovu neoliberalizmu, lišenom koprene uljuđenosti i demokracije. Tako se temeljnim pitanjem u očima američkih birača na “među-izborima” (engl. *midterm elections*) 2018. godine nametnulo zdravstveno osiguranje, koje je 41% anketiranih u *NBC*-jevu istraživanju javnog mnijenja istaknulo primarnim političkim pitanjem.⁷⁵ Težnja za održanjem *Affordable care acta* tzv. *Obamacarea* potaknuta je inzistiranjem Trumpove administracije na njegovu ukidanju, koje bi milijune američkih građana ostavilo bez zdravstvenog pokrića.

⁷¹ OECD, Focus on Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?, 2014., str. 1.–2., <http://www.oecd.org/social/OECD2014-FocusOnTopIncomes.pdf>, pristupljeno 8. veljače 2018.

⁷² *Op. cit.* (bilj. 70), str. 69.

⁷³ *Op. cit.* (bilj. 3), str. 274.–276.

⁷⁴ *Op. cit.* (bilj. 71), str. 2.

⁷⁵ Rooney, Kate; Moyer, Liz, Health care topped the economy as the biggest issue for voters now, here's why, CNBC, November 7th, 2018, https://www-cnbc-com.cdn.ampproject.org/v/s/www.cnbc.com/amp/2018/11/07/healthcare-topped-the-economy-as-the-biggest-issue-for-voters-now-heres-why.html?usqp=mq331AQCCA E%3D&js_v=0.1#aoh=15528670355713&ct=1552867061716&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&tf=Izvor%3A%20%251%24s&share=https%3A%2F%2Fwww.cnbc.com%2F2018%2F11%2F07%2Fhealthcare-topped-the-economy-as-the-biggest-issue-for-voters-now-heres-why.html, pristupljeno 18. ožujka 2019.

Promjene k revitalizaciji socijalne države u SAD-u najbolje ističe pozivanje novoizabrane predsjednice Zastupničkog doma Kongresa (engl. *Speaker of the House of Representatives*) Nancy Pelosi, u svojem inauguracijskom govoru, na riječi bivšeg suca Vrhovnog suda SAD-a Brandeisa: “Možemo imati demokraciju ili možemo imati bogatstvo koncentrirano u rukama nekolicine, ali ne možemo imati oboje (prijevod autora).”⁷⁶ Upravo je u toj rečenici sadržana komplementarnost demokratske i socijalne države kao negacije nedemokratskog socijalizma i nesocijalnog kapitalizma.

O povratku socijalnih ideja u *mainstream* politike u SAD-u svjedoči najava senatorice i kandidatkinje za nominaciju Demokratske stranke na predsjedničkim izborima 2020. godine, Elizabeth Warren, o uvođenju “poreza na multimilijunaše” (engl. *The Ultra-Millionaire Tax*) kojim bi bila uvedena godišnja porezna stopa od 2% na neto-bogatstvo iznad 50 milijuna dolara te dodatnih 1% kojima bi se oporezivali iznosi bogatstva više od jedne milijarde dolara. Bogatstvo je pritom definirano prilično široko,⁷⁷ a prijedlog sadrži i plan prevencije i suzbijanja porezne evazije povećanjem budžeta porezne administracije (engl. *Internal Revenue Services*), provođenjem učestalijih revizija poreznih obveznika novoga poreza te uvođenjem jednokratne “kazne” u obliku tzv. *exit taxa* od 40% na bogatstvo iznad 50 milijuna dolara za porezne obveznike koji se pokušaju odreći američkog državljanstva u cilju izbjegavanja porezne obveze.⁷⁸ Takav porezni plan *mainstream* kandidatkinje, koji bi se prije svega nekoliko godina smatrao neprihvatljivim, prema istraživanjima javnog mnijenja nedugo nakon što je objavljena namjera njegova uvođenja, nailazi na potporu između 50 i 61% elektorata.⁷⁹

U prilog prijedloga valja istaknuti kako su, unatoč smanjenju broja zemalja OECD-a koje ubiru poreze na bogatstvo (engl. *net-wealth taxes*) s 12 u 1990. na svega 4 u 2017. godini, nejednaka distribucija bogatstva te potreba za povećanim poreznim prihodima obnovile interes za oporezivanje bogatstva, a unaprjeđenje tehnologije i postupaka porezne administracije te povećanje međunarodne porezne transparentnosti, smanjili su uvjerljivost protivnih argumenata.⁸⁰ Pritom oporezivanje bogatstva ne treba promatrati

⁷⁶ Martinez, Gina, Nancy Pelosi Just Outlined Her Agenda for the Most Diverse Congress Ever, Time, January 3d, 2019, <http://time.com/5493191/pelosi-house-speaker-speech-transcript/>, pristupljeno 8. veljače 2019.

⁷⁷ (...) *all household assets (...) including residences, closely held businesses, assets held in trust, retirement assets, assets held by minor children, an personal property with a value of \$50,000 or more*, prema: Dayen, David, Elizabeth Warren Proposes Annual Wealth Tax on Ultra Millionaires, The Intercept, January 24th, 2019, <https://theintercept.com/2019/01/24/elizabeth-warren-proposes-annual-wealth-tax-on-ultra-millionaires/>, pristupljeno 8. veljače 2019.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ O trima zasebnim istraživanjima v. Edwards-Levy, Ariel, Elizabeth Warren’s Tax Proposal Is Popular Even With Republicans, Huffingtonpost, February 4th, 2019, <https://www.huffingtonpost.com/entry/elizabeth-warren-tax-proposal-is-even-popular-democrats-republicans-us-5c586722e4b09293b206d8bb>, pristupljeno 8. veljače 2019.

⁸⁰ OECD, Overview of individual net wealth taxes in OECD countries, u: The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD, OECD Publishing, Paris, 2018., str. 16.–18.

svojevrsnom “ekspropriacijom uspješnih”, nego javnim dobrom pri čemu raste životni standard siromašnih, a imućni “žive bolje jer žive u društvu s manje siromaštva”⁸¹

Iako je možda prerano za širu znanstvenu raspravu o iznesenom prijedlogu, sama činjenica najave “poreza na bogatstvo” u SAD-u svjedoči o pomicanju političkog klatna prema socijalno osjetljivijim idejama. Preostaje vidjeti mogu li takve ideje dobiti dovoljno široku demokratsku potporu te hoće li, poput neoliberalizma 80-ih, obnovljeni interes za socijalne vrijednosti prodrijeti iz SAD-a u žarište globalne ekonomske politike.

Ostaje činjenica kako se preokretanje koncentracije društvenog bogatstva te širenja materijalnih nejednakosti može ostvariti jedino progresivnim oporezivanjem bogatih u cilju smanjenja dohodovne nejednakosti te politikama socijalne sigurnosti kao primarnog instrumenta socijalne države.⁸² Poticaj re-institucionalizaciji socijalnih vrijednosti i uvođenju socijalnih programa treba dati povijest koja svjedoči o nestabilnosti društava s nerazmjernim rasponom prihoda. S obzirom na to da koncentracija bogatstva u rukama malobrojnog dijela društva koncentrira ne samo ekonomsku nego i političku moć u obliku realnog utjecaja na kreiranje i izglasavanje javnih politika,⁸³ reafirmacija socijalne države predstavlja zalag očuvanja demokratskih poredaka globaliziranog društva.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Socijalna politika kao povijesna činjenica nastaje zbog buđenja svijesti obespravljenog i brojčano nadmoćnog radništva o vlastitoj društvenoj i političkoj snazi. Rudimentarne socijalne mjere sačuvala su razvijene poretke od revolucionarnih prijetnji, a užasi dvaju svjetskih ratova te ekonomske depresije u prvoj polovini 20. stoljeća produbili su i proširili svijest o važnosti širokog i dostupnog socijalnog osiguranja, postavljenog na temelje solidarnosti. Pritom načelo socijalnosti ne stoji u opreci načelu demokracije.

Demokracija se ne iscrpljuje u demokratskom načelu izraženom preko jamstva jednakih i slobodnih izbora uz opće biračko pravo. Demokratsko načelo ima predstavljati normativnu osnovu, ali država koja se na istoj zaustavlja, prepuštajući sudbine građana vihoru neograničenog tržišta – tek je nominalno demokratska. Stoga u definiranju pojma demokracije valja poći od ljudskog dostojanstva kao temeljne vrednote svih slobodnih poredaka.

Ostvarenje ljudskog dostojanstva u demokratskoj državi – uz spomenuto jamstvo općih i slobodnih izbora uz opće biračko pravo – pretpostavlja dovoljnu ekonomsku i socijal-

⁸¹ Mankiw, N. Gregory, *Osnove ekonomije*, MATE, Zagreb, 2006., str. 228.

⁸² *Op. cit.* (bilj. 70), str. 73.–74.

⁸³ *Ibid.*, str. 70.

nu sigurnost građana ne bi li se doista mogli informirati, uključiti i participirati u demokratskom procesu. S obzirom na to da se u tržišnom režimu “ne rađaju svi jednako sretni i osigurani”, valja se utjecati državi da preraspodjelom suviška imovine dovede početne pozicije sudionika demokratskog procesa do jednakosti izgleda. Vidljivo je kako pritom nije riječ ni o kakvoj imovinskoj “uravnilovci”, nego o pokušaju dovođenja nejednakosti u društveno prihvatljive okvire.

Personalna sloboda pretpostavlja slobodu izbora zanimanja, djelatnosti i tržišnog nadmetanja osobnih sposobnosti i ideja. Štoviše, u samoj je srži ljudskoga dostojanstva omogućiti osobni razvoj pojedinca. Država je dužna postaviti institucionalne temelje takvog razvitka. Ali kada prihod pojedinca postane nerazmjerno velik u odnosu na prihode ostalih dionika društva, demokratski poredak mora nejednakost u političkom, ekonomskom i egzistencijalnom smislu svesti na prihvatljivu razinu. Umješnost i sposobnost valja biti nagrađena, ali ne u razmjerima koji će dostojanstvo uspješnih izdignuti iznad dostojanstva manje sposobnih i siromašnih.

Karakteristike tržišnog nadmetanja individualnih sposobnosti ograničene su (ali ne i negirane) demokratskim načelom izbora ekonomskih i socijalnih politika. Stvarna mogućnost sudjelovanja u demokratskom izboru tih politika ovisi o ekonomskim i socijalnim mogućnostima dionika demokratskog procesa da u njemu sudjeluju. Radi toga načelo solidarnosti pretpostavlja društvenu odgovornost uspješnijih sudionika tržišne utakmice na pridonošenje ostvarenju jednakosti izgleda i osobnog razvitka, koji temelje pronalaze u pravu ljudskoga dostojanstva. Osobna i poduzetnička sloboda jednako su zaštićene te je zabranjeno umjetno (apsolutno) izjednačavanje koje bi razlikama u osobnom razvoju pretpostavilo znak jednakosti. Vidljivo je kako nije riječ o negaciji tržišnosti i nadmetanja, nego o njihovu ograničavanju, kako profit ne bi prometnuli u jedinu društvenu vrijednost.

Socijalna država utjelovljuje “veličanstveni kompromis” pri ostvarenju ljudskoga dostojanstva u demokratskom poretku.

Ekonomске krize 70-ih godina pomogle su uspon na vlast zagovornika neoliberalizma u anglosaksonskim zemljama. Oni su ideologiju “minimalne države i maksimalnoga tržišta” pretpostavili javnim politikama te kreirali fiskalni i regulatorni okvir koji je pogodovao procvatu nejednakosti. Nakon pada socijalističkoga bloka 90-ih godina, zagovornici neoliberalne paradigme instrumentaliziraju međunarodne financijske institucije radi širenja neoliberalnih ekonomskih politika mjerama tzv. washingtonskog konsenzusa na zemlje postsocijalističke tranzicije. Tako je na pragu novog milenija neoliberalizam promaknut u globalizam – dominaciju svjetskoga tržišta nad ostalim društvenim vrijednostima.

Nezapaćena razina dohodovne i imovinske nejednakosti u suvremenoj povijesti apostrofirana je izbijanjem ekonomske recesije 2008. godine, a revolt protiv aktualnih politika Trumpove administracije pokazuje naznake re-institucionalizacije socijalnih vri-

jednosti kao demokratskog zahtjeva spram nositelja javnih vlasti. Ostaje vidjeti hoće li socijalne vrijednosti osvojiti potporu birača na predsjedničkim izborima u SAD-u 2020. godine te ako da, hoće li biti pretočene u stvarne javne politike kao novi "konsenzus blagostanja". Ako na obje pretpostavke bude potvrdno odgovoreno, preostaje vidjeti hoće li se, poput neoliberalizma, probuđene socijalne vrijednosti proširiti na globalnu scenu kao suvremena vrijednost globalnoga društva.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Friedman, Milton, Kapitalizam i sloboda, Školska knjiga, Zagreb, 1992.
2. Jelčić, Barbara, Javne financije, RRiF, Zagreb, 2001.
3. Jelčić, Božidar; Lončarić-Horvat, Olivera; Šimović, Jure; Arbutina, Hrvoje; Mijatović, Nikola, Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne novine, Zagreb, 2008.
4. Jurković, Pero, Javne financije, MASMEDIA, Zagreb, 2002.
5. Koprić, Ivan; Marčetić, Gordana; Musa, Anamarija; Đulabić, Vedran; Lalić Novak, Goranka, Upravna znanost: javna uprava u suvremenom europskom kontekstu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Studijski centar za javnu upravu i javne financije, Zagreb, 2014.
6. Kregar, Josip; Sekulić, Duško; Ravlić, Slaven; Zrinščak, Siniša; Grubišić, Ksenija; Petričušić, Antonija, Uvod u sociologiju, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2014.
7. Kurtović, Šefko, Opća povijest prava i države, II. knjiga, Novi vijek, Autorska naklada, Zagreb, 2005.
8. Mankiw, N. Gregory, Osnove ekonomije, MATE, Zagreb, 2006.
9. Marks, Karl, Engels, Fridrih, Manifest komunističke partije, Mediteran publishing., Novi Sad, 2017.
10. Marks, Karl, Osamnaesti brimer Luja Bonaparte, Mediteran publishing, Novi Sad, 2017.
11. Miličić, Vjekoslav, Opća teorija prava i države, Autorska naklada, Zagreb, 2008.
12. Murphy, Liam; Nagel, Thomas, The Myth of Ownership: Taxes and Justice, Oxford University Press, New York, 2002.
13. Perić, Berislav, Država i pravni sustav, Informator, Zagreb, 1994.
14. Puljiz, Vlado; Bežovan, Gojko; Šućur, Zoran; Zrinščak, Siniša, Socijalna politika: povijest, sustavi, pojmovnik, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005.
15. Pusić, Eugen, Upravne organizacije: interakcija-struktura-interes, Društveno veleučilište u Zagrebu, Zagreb, 2005.

16. Samuelson, Paul A.; Nordhaus, William D., *Ekonomija*, MATE, Zagreb, 2007.
17. Schumpeter, Joseph Alois, *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Globus, Zagreb, 1981.
18. Smerdel, Branko, *Ustavno uređenje europske Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb, 2013.
19. Srb, Vladimir; Perić, Renata, *Javne financije*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera: Pravni fakultet u Osijeku/Grafika d.o.o., Osijek, 2004.
20. Zern, Tobias; Bauch, Martin (ur.), *Izbor odluka Ustavnog suda Savezne Republike Njemačke*, Zaklada Konrad Adenauer, Zagreb, 2015.

Članci:

1. Bačić, Arsen, O konstitucionalizaciji socijalnih prava i njihovu slabljenju prema sadržaju, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, br. 516=50, 2013., str. 187.–207.
2. Bratić, Vjekoslav, *Politika proračuna i proračunskog procesa: primjer Hrvatske*, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, god. 7, br. 1, 2010., str. 123.–143.
3. Cindori, Sonja; Kuzelj, Valentino, *Inadmissibility of penal and confiscatory taxes*, 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2018, *Conference Proceedings, Volume 5, Modern Science, Issue 1–2*, Secretariat Bureau (ur.), Albena : STEF 92 Technology, 2018., str. 583.–590.
4. Čakardić, Ankica, *Globalna neo-liberalna demokracija u "minimalnoj" državi. "Stegnuće politike"*, *Filozofska istraživanja*, god. 26, br. 4, 2006., str. 849.–860.
5. Dicke, Klaus, *Pravna državnost i socijalna državnost – relativiziranje ili jačanje demokratskoga načela u ustavnoj državi?*, *Politička misao*, god. 35, br. 3, 1998., str. 78.–91.
6. Dragičević, Mirjana, *Model upravljanja i uspjeh tranzicije*, *Politička misao*, god. 41, br. 3, 2004., str. 119.–131.
7. Estrada, Fernando, *The power to tax: a lecture of Hayek*, *The Economic Research Guardian*, god. 1, br. 1, 2011., str. 2.–14.
8. Ferencak, Ivan, *Kompandij o (neo)liberalizmu*, *Ekonomski vjesnik*, god. 24, br. 2, 2011., str. 337.–347.
9. Franeta, Duška, *Ljudsko dostojanstvo između pravnodogmatičkih i filozofskih zahtjeva*. Smisao, pretpostavke i implikacije Dürigovog shvaćanja ljudskog dostojanstva, *Filozofska istraživanja*, god. 31, br. 4, 2011., str. 825.–842.
10. Jelčić, Božidar, *Oporezivanje uskladiti s našim potrebama i mogućnostima*, *EKONOMIJA=ECONOMICS*, god. 13, br. 1, 2006., str. 85.–109.
11. Jelčić, Božidar, *Promjene u udjelu poreza u bruto društvenom proizvodu*, u: Arbutina, Hrvoje; Rogić Lugarić, Tereza (ur.), *Spomenica prof. dr. sc. Juri Šimoviću*, *Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, 2017., str. 147.–162.
12. Jovanović, Milovan; Eškinja, Ivo, *Ekonomске i socijalne proturječnosti neoliberalnog kapitalizma (s posebnim osvrtom na hrvatsko gospodarstvo)*, u: *Bodiroga-Vukobrat*,

- Nada; Barić, Sanja (ur.), *Socijalna prava kao temeljna ljudska prava*, TiM press/Zaklada Sveučilišta u Rijeci, Zagreb, 2010., str. 229.–251.
13. Kesner-Škreb, Marina, *Pravednost poreza, Financijska teorija i praksa*, god. 26, br. 3, 2002., str. 713.–715.
 14. Kozma, Gábor, *Economic Effects of Tax Cuts in the Reagan Administration*, *Public Finance Quarterly*, god. 58, br. 4, 2013., str. 403.–419.
 15. Kuzelj, Valentino, *Porezna pravednost: *Conditio sine qua non* socijalne države*, *Pravnik*, god. 52, br. 103, 2018., str. 99.–108.
 16. Kuzelj, Valentino, *Uloga javnih službi u konceptu socijalnih država nove Europe 21. stoljeća*, *Pravnik*, god. 52, br. 104, 2018., str. 29.–44.
 17. Lončarić-Horvat, Olivera, *Osnove općega poreznog prava – uloga poreza u poreznoj i pravnoj državi*, *Pravo i porezi*, god. 9, br. 7, 2000., str. 3.–5.
 18. Lončarić-Horvat, Olivera, *Pravedna i socijalna porezna država?*, u: Lončarić-Horvat, Olivera (ur.), *Zbornik radova u povodu 80. godišnjice života prof. emeritusa Božidara Jelčića*, *Visoka poslovna škola Libertas*, Zagreb, 2010., str. 179.–198.
 19. Mirowski, Philip, *Neoliberalna početnica, Diskrepancija*, god. 12, br. 18, 2013., str. 189.–204.
 20. Odobaša, Rajko, *“Nova nejednakost” – izvori i štetne posljedice rastuće imovinske i dohodovne nejednakosti*, *Pravni vjesnik*, god. 28, br. 2, 2012., str. 59.–77.
 21. OECD, *Overview of individual net wealth taxes in OECD countries*, u: *The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD*, OECD Publishing, Paris, 2018., str. 15.–25.
 22. Ottmann, Henning, *Neoliberalizam i njegove alternative*, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, god. 13, br. 1, 2016., str. 3.–9.
 23. Puhovski, Žarko, *Ljevica i politička globalizacija*, *Političke perspektive*, god. 1, br. 1, 2011., str. 9.–13.
 24. Puljiz, Vlado, *Determinante razvoja socijalne politike*, *Revija za socijalnu politiku*, god. 4, br. 2, 1997., str. 111.–121.
 25. Pusić, Eugen, *Socijalna politika kao moralni problem*, *Revija za socijalnu politiku*, god. 1, br. 1, 1994., str. 7.–14.
 26. Pusić, Eugen, *Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države*, *Revija za socijalnu politiku*, god. 3, br. 3, 1996., str. 201.–216.
 27. Pusić, Eugen, *Modernizacija javne uprave*, *Hrvatska javna uprava*, god. 1, br. 1, 1999., str. 1.–42.
 28. Radošević, Dubravko, *Moderna demokratska ljevica i ekonomska kriza*, *Anali hrvatskog politološkog društva*, god. 8, br. 1, 2011., str. 23.–35.
 29. Rodin, Siniša, *Ustavni sud definira socijalnu državu*, *Revija za socijalnu politiku*, god. 5, br. 2, 1998., str. 111.–118.

30. Šimović, Hrvoje, *Političari režu da ne boli, ali to jako šteti*, Banka, god. 20, br. 6, 2014., str. 28.–36.
31. Vukojević, Branka, *Načelo proračunske ravnoteže u nacionalnom proračunskom sustavu*, Poslovna izvrsnost, god. 10, br. 2, 2016., str. 241.–259.

Izvori prava:

1. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 85/2010, pročišćeni tekst.
2. Ustavni sud Republike Hrvatske, Rješenje br. U-I-3685/2015 i dr. od 4. travnja 2017.
3. Ustavni sud Republike Hrvatske, Rješenje br. U-I-1694/2017 i dr. od 2. svibnja 2018.

Mrežni izvori:

1. Atlantic Charter, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>, pristupljeno 1. ožujka 2019.
2. Basic Law for the Federal Republic of Germany, <https://www.constituteproject.org/constitution/German-Federal-Republic-2014.pdf?lang=en>, pristupljeno 1. ožujka 2019.
3. Dayen, David, Elizabeth Warren Proposes Annual Wealth Tax on Ultra Millionaires, *The Intercept*, January 24th, 2019, <https://theintercept.com/2019/01/24/elizabeth-warren-proposes-annual-wealth-tax-on-ultra-millionaires/>, pristupljeno 8. veljače 2019.
4. Edwards-Levy, Ariel, Elizabeth Warren's Tax Proposal Is Popular Even With Republicans, *Huffingtonpost*, February 4th, 2019, <https://www.huffingtonpost.com/entry/elizabeth-warren-tax-proposal-is-even-popular-democrats-republicans-us-5c586722e4b09293b206d8bb>, pristupljeno 8. veljače 2019.
5. Martinez, Gina, Nancy Pelosi Just Outlined Her Agenda for the Most Diverse Congress Ever, *Time*, January 3d, 2019, <http://time.com/5493191/pelosi-house-speaker-speech-transcript/>, pristupljeno 8. veljače 2019.
6. OECD, Focus on Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?, 2014., <http://www.oecd.org/social/OECD2014-FocusOnTopIncomes.pdf>, pristupljeno 8. veljače 2018.
7. Omejec, Jasna, Veliki njemački ustav i nepromjenjiva ustavna načela u praksi Saveznog ustavnog suda, Zbornik "Pravo i pravda 2015" Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 2016., str. 1.–41., <https://bib.irb.hr/datoteka/792156.OMEJEC---GRUNDGESETZ-Zbornik-PRAVO-I-PRAVDA-2015-PFBgd.pdf>, pristupljeno 8. veljače 2019.
8. President Reagan's Economic Legacy: The Great Expansion, Joint Economic Committee Staff Report: Office of the Chairman, Connie Mack, United States Congress, October 2000, <https://www.jec.senate.gov/public/-cache/files/62cfde42-3fbc-4b6e-b308-c78d->

d32515e6/president-reagan-s-economic-legacy-great-expansion-oct-2000.pdf, pristupljeno 8. veljače 2019.

9. Rooney, Kate; Moyer, Liz, Health care topped the economy as the biggest issue for voters now, here's why, CNBC, November 7th, 2018, <https://www-cnbc-com.cdn.ampproject.org/v/s/www.cnbc.com/amp/2018/11/07/healthcare-topped-the-economy-as-the-biggest-issue-for-voters-now-heres-why.html?usqp=mq331 AQCCAE%3D&-js-v=0.1#aoh=15528670355713&-ct=155286 7061 716&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google-com&-mp-tf=Izvor%3A%20% 251 %24s&share=https%3A%2F%2Fwww.cnbc.com%2F2018%2F11%2F07 %2Fhealthcare-topped-the-economy-as-the-biggest-issue-for-voters-now-heres-why.html>, pristupljeno 18. ožujka 2019.

APOLOGY OF WELFARE STATE AS OPPOSED TO THE INSTITUTIONALIZATION OF INEQUALITY IN THE NEOLIBERAL ORDER

Abstract

Rudimentary social legislation of the 19th century occurs as an answer to enhancing the social self-consciousness of the disadvantaged. Global wars and the economic depression in the first half of the 20th century helped to raise awareness of democratic societies about the need to ensure the social well-being of their citizens. The emergence of the neoliberal paradigm in the countries of Anglo-Saxon tradition promotes “the contempt for the state” and “profit search” as the main ideological principles of their public policies. After the fall of socialism, the doctrine of neoliberalism became the main economic orientation of a global society, in which international financial institutions played a significant role. In the last four decades, the well-being and income inequality have risen on an unprecedented scale. The economic recession of 2008 did not manage to overturn that trend. Recent events in the United States show signs of re-institutionalization of socio-economic values. The question arises as to whether those values will be maintained and maybe even expand globally, just like neoliberalism did at the end of the 20th century. For that reason, the real content of the welfare state concept must be presented as opposed to the institutionalization of inequality in the neoliberal order.

Keywords: welfare state, human dignity, redistributive justice, neoliberalism, democracy